

Carles Riba, el fundador imprescindible

Carles Montpart Tura

Una de les últimes novetats que va poder arribar a les llibreries abans del confinament provocat per la pandèmia del coronavirus covid-19 va ser Els fundadors. Una història d'ambició, clàssics i poder. El seu autor, Raül Garrigasait, aborda l'apassionant història de la creació i els primers anys de la Fündació Bernat Metge, una institució cabdal en la consolidació de la cultura literària catalana contemporània. A partir d'aquesta lectura, comentem aquest mes alguns títols actuals que s'hi poden relacionar i recuperem alguns llibres clàssics al voltant d'una de les figures clau d'aquesta tasca humanística, el poeta Carles Riba.

Un hel·lenista a la recerca d'una història

De Raül Garrigasait (Solsona, 1979), l'autor del volum que ens ocupa, *Els fundadors. Una història d'ambició, clàssics i poder* (Ara Llibres, 2020), n'hem parlat des d'aquestes pàgines en dues ocasions. La primera, i de forma més extensa, al número 73 (desembre de 2018) arran

de la publicació del llibre sobre Santiago Rusiñol *El fugitiu que no se'n va* (Edicions de 1984, 2018) i de l'edició a càrrec seu del volum de proses poètiques del mateix autor, *Oracions* (Edicions de 1984, 2018). Parlàvem també, en aquella col·laboració, de la bona acollida que havia tingut la seva novel·la *Els*

Raül Garrigasait

estranys (Edicions de 1984, 2017), obra que havia estat guardonada amb els prestigiosos Premi Llibreter 2017 i Premi Òmnium a la millor novel·la en llengua catalana 2017. El segon cop que vam fer referència a Garrigasait va ser en el número 87 d'aquest passat mes d'abril, com a traductor de *El Leviatan i altres narracions* (Edicions Còmplices, 2014), un volum que inclou tres esplèndids relats de Joseph Roth, autor al qual dedicàvem l'article.

Comentàvem, en el primer text esmentat que, abans de la seva primera novel·la, Raül Garrigasait, que es va doctorar en Filologia Clàssica amb la tesi *L'hàbit de la dificultat: Wilhem von Humboldt i Carles Riba davant l'Agamèmnon d'Èsquil*, és traductor al català de les *Cartes de Plató* (Fundació Bernat Metge, 2009), de les *Converses d'emigrants alemanys* de Goethe (Alpha, 2010), de les obres *Temperaments filosòfics* (Edicions de la Ela Geminada, 2011) i *Estrès i llibertat* (Arcàdia, 2016), de Peter Sloterdijk, i dels assajos del sociòleg Zygmunt Bauman *Temps*

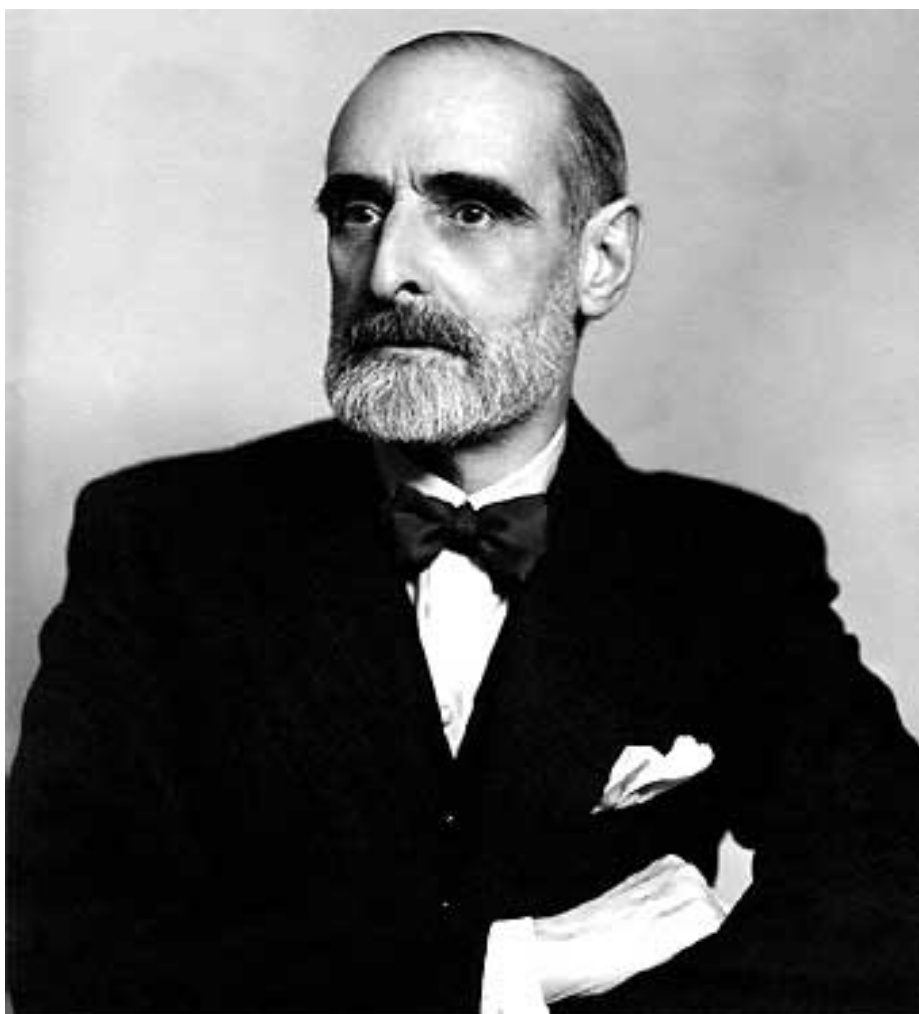
Carles Riba

líquids (Viena Edicions, 2007) i *Vida de consum* (Viena Edicions, 2008). I diem que també ha traduït *Auguste Rodin* (Obrador Edendum, Publicacions URV, 2009), de Rainer Maria Rilke, la novel·la *L'assassina* (Adesiara, 2009) de l'escriptor grec Aléxandros Papadiamandis i *El nebot de Wittgenstein* (Flaneur, 2018), de Thomas Bernhard.

A partir de la lectura de l'"Epíleg" de *Els fundadors*, on Garrigasait explica la seva entrada com a editor a la Fundació Bernat Metge, l'any 2007 i de la mà de Montserrat Ros, directora de la col·lecció, sabem que aquesta circumstància personal serà en el fons l'origen del volum que acabem de llegir, ja que va ser a partir d'aleshores que creixerà l'interès per narrar la història de la

creació d'una institució decisiva en la incorporació dels grans clàssics grecs i llatins a la llengua catalana. Ho explica amb aquests mots: "Quan hi vaig arribar, la Bernat Metge publicava sis volums l'any. Havia perdurat gràcies a la família Guardans Cambó, que hi dedicava recursos, gràcies als hel·lenistes i llatínistes que treballaven més per amor a l'art que per res més, i gràcies a la generositat de mig miler de subscriptors, molts dels quals n'eren per donar suport al projecte, més que no pas perquè volguessin llegir cadascun dels llibres de la col·lecció. Els volums anaven sortint sense gaire ressò, aliens a les discussions i conflictes del moment, en una mena d'existència ultramundana" (p. 231).

Francesc Cambó

L'altre punt d'inflexió en aquesta voluntat de Garrigasait de posar per escrit una història no gaire coneguda pel gran públic, serà el canvi de titularitat de la col·lecció: "Però un dia de 2016, entre correccions de gal·lerades, em van donar la notícia que la cooperativa Som* havia arribat a un acord amb l'Institut Cambó per adquirir la Bernat Metge. La col·lecció i els treballadors de la casa passàvem del mecenatge d'una família de l'alta burgesia al món cooperativista: potser eren els signes dels temps. El canvi de mans garantia que la col·lecció catalana viva més antiga,

després de noranta-cinc anys, continuaria creixent anualment amb títols nous [...] Mentre empaquetàvem els llibres per fer el trasllat, en aquelles sales que havien vist néixer el projecte, m'anaven passant per davant els més de quatre-cents volums publicats, tota la feina descomunal feta d'ençà de 1922" (p. 235).

Actualment Raül Garrigasait és el President de La Casa dels Clàssics (lacasadelsclassics.cat), la dinàmica entitat que ha posat al dia el prestigiós llegat de la Fundació Bernat Metge. A part de seguir editant els títols de la col·lecció clàssica, el grup ha posat en marxa la "Bernat Metge Essencial", una selecció de clàssics editats amb una voluntat més divulgativa, i la "Bernat Metge Universal", que editarà clàssics de tots els temps i de totes les literatures. El primer volum és *La Ilíada*, d'Homer, amb traducció de Pau Sabaté i amb introducció d'Enric Casasses i s'anuncia com a segon *Robinson Crusoe*, amb traducció d'Esther Tallada i pròleg d'Albert Sánchez Piñol.

Cambó, Estelrich i Riba

Contra el que podria semblar d'entrada, pel fet de tractar-se d'un llibre que narra els orígens d'un ambiciós projecte cultural, la lectura de *Els fundadors* és d'una gran amenitat. Garrigasait ha estat capaç, al meu entendre, de conjuguar un gran rigor expositiu amb una expressió que, pel fet de fregar sovint el relat novel·lesc, crea en lector la sensació d'estar descobrint una història que no és solament apassionant des del punt de vista de la importància objectiva del projecte, sinó que també ho és per la categoria i diversitat dels personatges que s'hi van implicar.

En primera línia, tres noms decisius: Francesc Cambó, Joan Estelrich i Carles Riba. Uns personatges ben diferents però que van saber unir els seus esforços en una causa comuna: crear una magna col·lecció de traduccions dels grans autors clàssics grecs i llatins. La voluntat d'engegar la col·lecció, l'origen remot de la qual Garrigasait situa

en l'ambient propici a l'estudi del món clàssic que es va viure arran de les excavacions fetes a Empúries a partir de l'any 1908 i en l'eclosió a Catalunya del Noucentisme, cristal·litza quan el polític i empresari Francesc Cambó troba els aliats adequats.

Francesc Cambó, que ha esdevingut multimilionari gràcies a diversos negocis especulatius duts a terme a l'estranger, i que és un polític de la Lliga Regionalista que ja ha estat ministre de Foment i de Finances en dos governs conservadors, fa temps que dona voltes a la necessitat d'engegar un projecte que posi la cultura catalana en pla d'igualtat amb les més avançades d'Europa. Joan Estelrich, un jove mallorquí de vint-i-cinc anys que li ha presentat Josep Carner serà el seu col·laborador necessari. I, efectivament, a partir del model de l'associació francesa Guillaume Budé, que tenia la finalitat de publicar una col·lecció bilingüe de clàssics grecs i llatins, l'any 1922 es fa públic l'opuscle *Fundació Bernat Metge. Una col·lecció catalana de clàssics grecs i llatins*, publicat a l'Editorial Catalana sense indicació d'autor i reproduït posteriorment a *La Revista*, ara sí amb la firma de Joan Estelrich. Un jove Josep Pla es feia ressò del projecte —i se'n felicitava entusiàsticament— a l'article "Van a ser traducidos al catalán todos los clásicos griegos y latinos", publicat a "La Publicidad" el 14 de març de 1922.

A l'empenta d'activista —i de propagandista—, que representava Joan Estelrich en l'origen del projecte, calia sumar-hi el rigor científic que només li podia donar un gran coneixedor de les llengües clàssiques, un estudiós, un hel·lenista. Carles Riba, que en aquells moments encara no tenia trenta anys, però que ja s'havia guanyat un nom en el panorama literari català era la persona adequada. Comença en aquests moments una relació fructífera des del punt de vista intel·lectual però que, ja des dels seus orígens, no estarà exempta de recels i discrepàncies personals. Garrigasait ens ho explica així: "*Riba i Estelrich eren caràcters antitètics. Estelrich, més jove i menys preparat, extravertit, dispers, atret per la vida laxa, seria el director de la nova col·lecció. Riba, l'intel·lectual imprescindible, bon coneixedor del grec, traductor audaç, l'home que havia de sentir-se realment necessari perquè la Bernat Metge tirés endavant, no passaria de ser un subordinat*" (p. 32).

A partir de la informació que l'autor de *Els fundadors* ens dona en aquest primer capítol, titulat "Epifania vora el mar", Garrigasait desenvolupa amb detall al llarg de cinc capítols més tots els aspectes que aniran configurant la història de la Bernat Metge. Al segon, "La primavera epicúria", ens apropa a les característiques i a la rebuda que van tenir els primers títols de la col·lecció, en especial el primer, *De la natura* de Lucreci, amb traducció del llatí Joaquin Balcells i publicat el març de 1923. Al tercer, "Sota la bota militar", l'autor narra els avatars de la col·lecció durant la dictadura de Primo de Rivera, període en què, curiosament, la

Bernat Metge compta amb el seu nombre màxim de subscriptors —1.800— degut al fet que segons explica Garrigasait "*posseir aquells volums austers i difícils, tenir-los a la biblioteca personal en un lloc ben visible, també era un acte patriòtic i una font de prestigi*" (p. 78). La col·lecció esdevé, a partir d'aquest moment, una autèntica escola d'estudis clàssics liderada per Carles Riba al capdavant de la càtedra de grec que Cambó va crear dins de la Fundació. En la nòmina de traductors, destacarà la figura del jove filòsof Joan Creixells com a traductor de Plató, la mort prematura del qual, però, segarà una prometedora carrera intel·lectual.

Al quart capítol, "El monstre i l'ideal", Garrigasait refà la història de la col·lecció i dels títols més emblemàtics publicats durant la Segona República Espanyola, i traça un interessant retrat històric de les conseqüències que el triomf del republicanisme va suposar per a la Fundació, que comença a ser vista per les forces polítiques esquerranes com una entitat massa burgesa i conservadora. Comença, doncs, un cert trencament del somni humanista que havia inspirat una entitat que havia sorgit de l'impuls del màxim dirigent de la Lliga Regionalista. La Bernat Metge perd part del seu paper simbòlic: "*Els qui estaven subscrits a la Bernat Metge per interès cultural i encara podien pagar-ne els volums van continuar; els que n'eren subscriptors per raons ideològiques veien que ara el compromís s'expressava per unes altres vies, més massives i difícils de controlar. El paper substitutori de l'activitat política que havia fet la col·lecció durant la dictadura ja no podia resultar gaire seductor. El somni d'una societat harmoniosa i*

Joan Creixells

ordenada segons una idea clàssica d'equilibri, que havia flotat sobre la creació de la Bernat Metge, semblava més fantàsica que mai" (p. 116).

Al capítol cinquè, "Les Erinies desfermades", l'autor de *Els fundadors* narra el destí a què es va haver d'enfrontar un projecte que havia de continuar enmig d'una situació dramàtica: l'enfrontament civil causat per la sublevació de l'exèrcit espanyol al Marroc i l'esclat d'una guerra que havia de durar gairebé tres anys. Estelrich, que rep la notícia de l'alçament a l'estranger, quan s'assabenta que s'ha calat foc als centres de la Lliga i que han assassinat molts coneguts seus, té

clar que no podrà col·laborar amb els republicans. Cambó, de viatge per la mar Adriàtica amb el seu iot *Catalònia*, demanarà a Estelrich que dediqui els seus diners a treballar per la propaganda a favor dels militars. La idea de fons de tots plegats és acceptar la victòria de Franco com un mal menor i esperar la comprensió del nou règim cap als sectors catalanistes moderats que l'havien ajudat. I, també, salvar la Bernat Metge, és clar. Eren uns càlculs que aviat es veuria que eren molt equivocats. En aquesta situació, Riba, sol al capdavant de la Fundació com a màxima autoritat, i plenament compromès amb la causa republicana, acceptarà ser el comissari de l'entitat, que acaba de ser confiscada per la Generalitat de Catalunya per preservar-ne la continuïtat. Ara més que mai, la distància i els recels entre els capdavanters de l'aventura de traduir els clàssics es fa més i més gran.

Garrigasait explica aquesta delicada situació amb aquests mots: "*El cert és que en aquella guerra tots els fundadors i col·laboradors de la Bernat Metge estaven en fals. Els demòcrates que es van mantenir fidels a la Generalitat, com Carles Riba i els militants d'Acció Catalana, es van trobar al bàndol dels faistes que de nit s'emportaven coneguts seus al bosc i els disparaven un tret al clatell, i dels estalinistes que van assassinar i difamar el traductor Andreu Nin. Els qui van donar suport a la rebel·lió militar, com Cambó i Estelrich, es van trobar al costat d'una colla de militars ignorants que també assassinaven demòcrates allà on podien —com van fer amb Manuel Carrasco i Formiguera— i, a més, en aliança amb l'Alemanya nazi i la Itàlia feixista, tenien el propòsit d'arrasar*

les institucions i la cultura catalanes per sempre més" (p. 188-189).

Finalment, el llibre es clou amb el capítol que porta l'eloqüent títol "Col·laborar i resistir". Efectivament, aquesta serà la divisa que durant el franquisme intentarà seguir la Fundació. Amb la majoria dels seus col·laboradors morts, exiliats o depurats dels seus càrrecs, Estelrich, de nou director de la col·lecció, haurà de fer mans i mànigues davant de les noves autoritats — enmig d'un clima extremadament hostil per a la cultura catalana— per seguir publicant les traduccions catalanes dels clàssics. L'any 1942, per exemple, el volum de les *Vides paral·leles* de Plutarc va ser "*un dels únics llibres catalans que es van poder publicar legalment aquell any al Principat*" (p. 206). Amb el retorn l'any següent de Carles Riba, i un cop aclarits diversos malentesos amb Cambó, la Fundació reprèn una certa activitat, a través d'una tasca el prestigi de la qual evidentment intentarà ser apropiat pel nou règim franquista per tal de mostrar una cara més amable tant a l'interior com a l'estranger. I d'aquí al final. Un cop mort prematurament Cambó, l'any 1947 a Buenos Aires, la iniciativa de la Fundació va quedar en mans de la seva filla Helena i del seu marit, l'advocat Ramon Guardans. Morts Estelrich (1958) i Riba (1959) es va crear un Consell de Direcció format per hel·lenistes i llatínistes que van dirigir i assegurar la continuïtat i la qualitat de les publicacions. En el context d'opressió de la cultura catalana, la situació, però, era que "*els seus volums tenien una existència fantasmal; eren com éssers mitològics invisibles, que ben poques vegades arribaven a les mans de les persones a qui podien interessar de debò*" (p. 226).

Aquesta era, amb pocs canvis, com dèiem al principi de l'article, l'estat en què es va trobar la Bernat Metge l'autor de *Els fundadors* quan hi va entrar com a editor.

Estelrich i Creixells, segons Josep Pla

Per completar, a través del retrat literari, la imatge que ens puguem fer dels tres protagonistes de l'aventura cultural que hem llegit a *Els fundadors*, i de la d'alguns altres personatges rellevants vinculats a la Fundació Bernat Metge, és molt adequada la lectura dels "homenots" que els va dedicar Josep Pla. Per efecte del confinament, hem pogut llegir només les que l'autor empordanès va dedicar a Joan Creixells i a Joan Estelrich incloses al llibre *Dotze homenots* (labutxaca, 2013, amb tria i pròleg de Toni Sala) i no la que Pla va dedicar a Cambó (vol. 25 de l'Obra Completa) o a Carles Riba (vol. 11 de l'Obra Completa). Josep Pla pertany a la mateixa generació d'Estelrich i Creixells —va néixer l'any 1897, un any després d'ells dos— i per tant és un testimoni de primera mà del paper que van exercir en la cultura catalana de l'època.

Pel que fa a Estelrich (1896-1958), Pla, després de dir-nos que el va conèixer als Estudis Normals de la Mancomunitat de Catalunya, ens el presenta a través d'aquesta deliciosa descripció: "*Corpulent, ple de vida, d'una simpatia fascinadora, d'una activitat infatigable, amb els cabells escarolats, estudiadament desordenats, un cos que semblava fet exprés sistemàticament per portar jaqué, pantalons ratllats i sabates de xarol radiants, produïa en societat la sensació d'ésser el galant jove perfecte, el nuvi assegurat i indefectible. En un país en què*

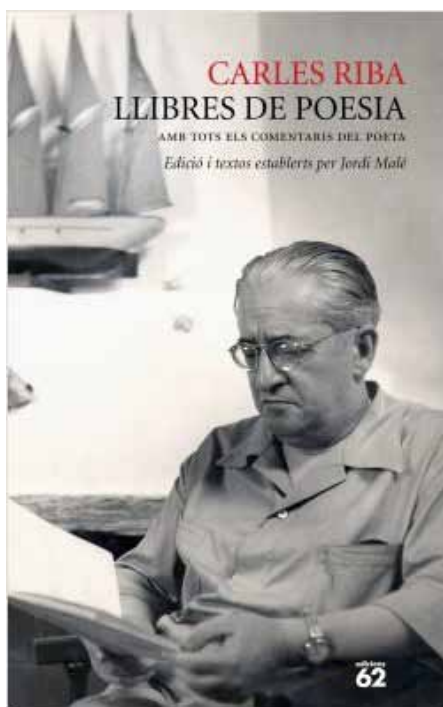

els intel·lectuals solen fer cara de mussol i n'hi ha tants que tenen una fesomia sagristanesca, l'aire solar, l'expansivitat física d'Estelrich, feia un efecte admirable" ("Joan Estelrich o la dispersió", edició citada, p. 316). No ens estranya que Cambó s'hi fixés. D'altra banda, un personatge així, evidentment, ens l'imaginem als antípodes de Carles Riba.

Més endavant Pla ens diu que, quan es trobaven, pràcticament només parlava Estelrich i en destaca sobretot l'activitat frenètica que sempre duia i la dispersió a què aquesta mateixa activitat el va dur sempre. Després de lamentar que Estelrich ajornés sempre la creació de la seva pròpia obra, engalta la següent boutade: "*En el curs de la seva vida, Estelrich només tingué temps per a les coses inútils. Visqué permanentment en una dispersió tràgica*" (p. 331). Pel que fa a la seva dedicació a la Bernat Metge, Pla li reconeix que tenir-ne cura de les seves *public relations* li donà

"una certa contextura acadèmica" (p. 333). Finalment, Pla s'entreté detallant l'activitat diplomàtica d'Estelrich com a observador al voltant de la Societat de Nacions, primer, i després a París com a delegat d'Espanya de la UNESCO, i no deixa de valorar les seves debilitats gastronòmiques. Sobre aquest últim aspecte, afirma el següent: *"Si haguéssim de precisar, hauríem de dir, em penso, que el meu dilecte amic tingué una tendència notòria per la cuina meridional, pel material i la condimentació del Mediterrani. Es comprèn. Els seus records palatals anaven lligats amb la cuina mallorquina, probablement molt popular, que menjà de petit, i aquests records són més forts que els de qualsevol altre sentiment: no es poden oblidar mai"* (p. 347). L'obra més coneguda d'Estelrich és l'assaig *Fènix o l'esperit de la Renaixença* (1934), en què l'autor defensa —segons ens explica Raül Garrigasait a *Els fundadors*— que l'esperit de la Renaixença estava representat pel projecte polític de la Lliga i per la voluntat de civilització que representaven institucions culturals com la Fundació Bernat Metge, i no pas a través dels postulats radicals i afavoridors del desordre d'Esquerra Republicana. Per aproximar-nos més a la figura i pensaments d'Estelrich, modernament s'ha publicat un volum dels seus *Dietaris* (Quaderns Crema, 2012, a cura de Manuel Jorba).

Quant a Joan Creixells (1896-1926), el retrat que li dedica Josep Pla és molt desigual. A la primera part hi ha una valoració molt positiva del personatge, del qual destaca la seva gran preparació acadèmica i el seu alt valor intel·lectual. El presenta com *"un xicot alt, esvelt, esprimatxat, de molt bon color,*

amb un tel de gravetat a la cara" (p. 286), es lamenta de la seva mort prematura, i el descriu com *"potser el més bo, el més cultivat, el més complet, una de les naturaleses d'home jove (joveníssim) més riques que respirava l'aire d'aquest país. [...] Era un d'aquells homes que fan enveja. Per mi era el contemporani immediat que havia fet el viatge de l'alta cultura."* (p. 281). També recorda el viatge que van fer junts a Madrid i a Salamanca i el diàleg que va mantenir amb Unamuno després d'escoltar la conferència que va fer Creixells sobre els últims corrents de la filosofia alemanya. Unamuno li va preguntar: *"—Quina edat té Creixells? —No crec que tingui vint-i-quatre anys... —¿Vint-i-quatre anys? ¿Com és possible? És prodigiós..."* (p.283-284). Pla, sempre atent a les consideracions econòmiques, i especialment les monetàries, dels països europeus, valora especialment les propostes que en aquest sentit va fer Creixells

en els articles sobre economia, sociologia i finances que escrivia al diari *La Publicitat*.

En la segona part de l'homenot que Pla dedica a Creixells, en canvi, l'autor exposa la seva opinió, discrepant de la de Creixells, sobre Londres i, en general, sobre els anglesos a partir de l'afirmació d'aquest últim —feta en una carta adreçada a Carles Riba— segons la qual *"Londres és una enredada [...] És pobre, pobre, pobre. Quan un hom s'està a Londres una temporada s'adona de quin país ideal devia ser l'Alemanya d'abans de la guerra"* (p. 299-300). Sobta en el lector el grau d'indignació que aquesta afirmació arriba a provocar a l'escriptor empordanès i la contundència amb què s'esmerça a rebatre-la.

Una vida a través de la correspondència

La lectura de *Els fundadors* es pot complementar també amb una aproximació a la figura de Carles Riba (1893-1959). La bibliografia és abundant, però en el nostre cas s'ha centrat en dos llibres d'aparició relativament recent —i que esperaven una ocasió que el confinament ha propiciat— i tres llibres recuperats de fa molts anys. Parlem en primer lloc de *Carles Riba. Retrat de grup* (Edicions 3 i 4, 2017), de Carles-Jordi Guardiola, i de *Carles Riba. Llibres de Poesia* (Edicions 62, 2019) en edició i textos establerts per Jordi Malé.

Carles-Jordi Guardiola (Manresa, 1942) ha centrat la seva dedicació acadèmica a l'edició dels quatre volums de *Cartes de Carles Riba*, editades entre 1990 i 1993 per Edicions de la Magrana i el 2005 per l'Institut d'Estudis Catalans, totes accessibles des de 2013 al

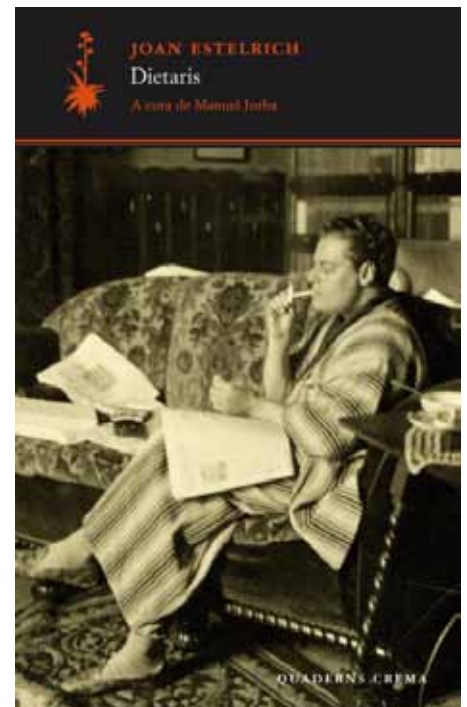
portal de l'IEC *Cartes de Carles Riba*. A partir d'aquest important volum de correspondència, i del rastreig minuciós de les cartes i textos memorialístics d'un bon nombre d'intel·lectuals del moment, l'autor ha escrit un magnífic assaig prenent com a referència una selecció d'aquests personatges. A través de l'anàlisi detallada d'aquest conjunt epistolar, doncs, es basteix un documentat "retrat de grup" del qual n' emergeix encara amb més força, si calia, la gegantina personalitat cultural que va representar Carles Riba.

Es tracta d'un grup —que Joaquim Molas va qualificar de "joves postulants"— que, "*nascuts durant la dècada dels noranta del segle XIX, veurà truncada violentament la seva trajectòria amb la pèrdua, el 1939, de les llibertats polítiques i, a continuació, l'exili. Un grup que reconeix a Riba, i aquest ho accepta, una certa primogenitura*" (p. 11). Per fer-ne el retrat, Carles-Jordi

Guardiola recorre als següents personatges: Joan Maragall i Josep M. López-Picó, que Riba reconeix com a mestres; dos "postulants", Joan Creixells i Josep M. de Sagarra; quatre deixebles: Joan Oliver, Xavier Benguerel, Francesc Trabal i Domènec Guansé; i Clementina Arderiu, Francesc Cambó i Josep Janés. El llibre dedica un capítol a cadascun d'ells —a Oliver, Benguerel, Trabal i Guansé, de fet, un apartat dins d'un capítol titulat "Veniu; simplement veniu: serem un més"— els quals es poden llegir independentment ja que es tracta de textos autònoms. Destaquen en aquest volum tant la gran riquesa d'informació de primera mà que l'autor ha pouat d'una gran quantitat de correspondència, com l'habilitat amb què aquesta informació s'utilitza per construir un relat coherent i expressat d'una forma plenament entenedora. El resultat és una apassionant crònica cultural de la Catalunya de la primera meitat del segle passat.

Tota la poesia en un volum

L'altre llibre al qual al·ludia més amunt, *Carles Riba. Llibres de Poesia*, és la més completa edició de tota la poesia de Carles Riba. L'obra, editada i amb els textos establerts per Jordi Malé, inclou tots els set llibres de poesia coneguts de Riba: *Primer llibre d'estances* (1919), *Segon llibre d'estances* (1930), *Tres suites* (1937), *Elegies de Bierville* (1943), *Del joc i del foc* (1946), *Salvatge cor* (1952) i *Esbós de tres oratoris* (1957). A més, es publica un recull de sis poemes primerencs, de clara influència maragalliana, *Residu de la paraula a lloure*, escrits entre 1912 i 1919, i el llibre inacabat *Poemes (nou llibre, encara sense títol)*, amb deu textos escrits entre 1952 i 1958.

El volum, que està magníficament editat i és d'un gran rigor filològic, reuneix també per primera vegada tots els textos i passatges d'articles, cartes i anotacions personals en què Carles Riba va comentar el seus poemes. El mateix Riba havia justificat la pertinència dels comentaris a la pròpia obra amb aquestes paraules, provinents d'un text escrit el 1953 per encapçalar la lectura públic d'una de les *Elegies de Bierville*: "*Sempre em pregunto —i la pregunta va més enllà del meu propi interès a ser entès o no: ¿Cal parafrasejar abans el poema que serà llegit? ¿Es pot explicar un poema? ¿És discret que aquella teòrica cintra de prosa damunt la qual el poema ha estat construït, sigui tornada a posar, sigui mostrada, compromentent l'encant del miracle? Seria llarg d'exposar per què jo entenc que sí; i en l'exposició, tot un concepte de la poesia aniria implicat*" (citat a la "Introducció", p. 15).

No cal dir que enfrontar-se a la

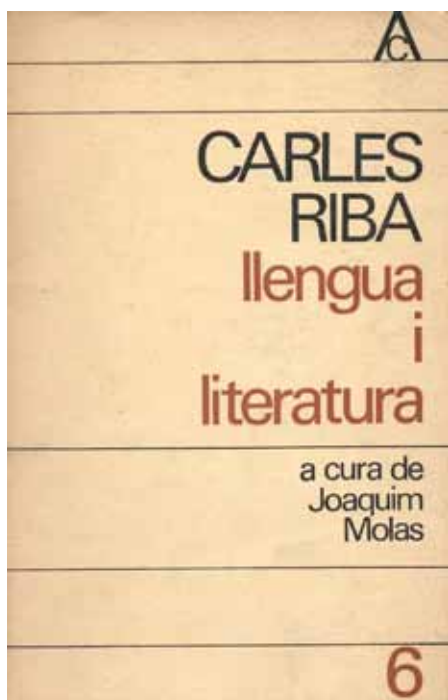
Carles Riba. Retrat de grup

Protagonistes de la cultura catalana del segle XX

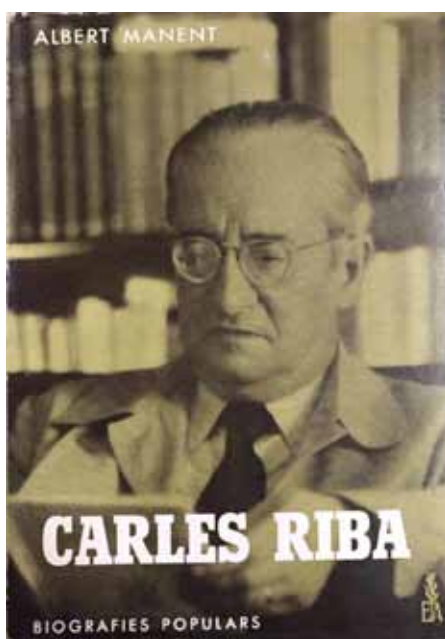
Carles-Jordi Guardiola

34
edicions

poesia de Riba no és fàcil. Són textos complexos tant pel que fa a la forma com al contingut. Endinsar-se en l'aventura del seu món poètic, però, és més assequible gràcies a edicions com la que comentem. La gran quantitat de comentaris que el llibre aplega fa, efectivament, una mica més planer el camí de penetrar en una poesia que, com dèiem, comença amb una veu deutora de Maragall i que progressivament s'endinsa en l'afany d'aconseguir, a partir dels pressupòsits del postsimbolisme i la poesia pura, una personal expressió poètica feta de rigor compositiu i de profunditat intel·lectual. El poeta i la seva concepció del món i de la pròpia expressió literària són, gairebé sempre, l'objecte de reflexió d'una obra que va prenent formes diverses en funció de cada moment vital. L'experiència de l'exili, i el seu reflex en les famoses *Elegies de Bierville*, en són un dels seus màxims exponents, però també el decantament cap a la concepció

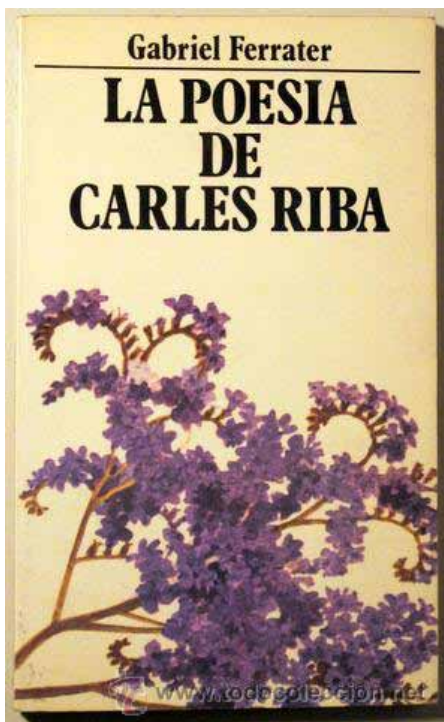
religiosa de la vida que suposen alguns poemes de *Salvatge cor* o el llibre *Esbós de tres oratoris*. Una poesia en què l'hel·lenista, el gran traductor dels clàssics grecs i, especialment, de l'*Odissea*, treu el cap en cada moment.

Tres llibres recuperats

Els tres llibres recuperats als quals feia al·lusió més amunt, són tres volumets adquirits a principis dels anys vuitanta i que en el seu moment van ser llegits, o algun simplement fullejat, pel jove estudiant de filologia que qui escriu aquestes ratlles era en aquell moment. La seva lectura completa ara, gairebé quaranta anys després d'haver estat comprats, ha estat molt profitosa.

En primer lloc, parlo de la biografia escrita per Albert Manent *Carles Riba* (Editorial Alcides, 1963), un text que té la particularitat —per a bé i per a mal, tot cal dir-ho— d'haver esta escrita molt poc després de la mort del poeta, que es va produir, com hem dit, l'any 1959. El text és encara una bona aproximació a la vida i l'obra del poeta en un moment en què pràcticament només Joan Triadú i Joan Ferraté havien publicat alguna monografia sobre Riba. És curiós detectar els eufemismes i les al·lusions que Albert Manent va haver d'utilitzar encara als anys seixanta per referir-se a l'època de la guerra civil. El llibre, actualment introbable, ha estat reeditat recentment amb el títol *Carles Riba. Biografia i Antologia poètica comentada* (Cal·lígraf, 2017). Jaume Medina és el responsable de l'antologia i els comentaris.

L'altre llibre és l'edició que Joaquim Molas va fer d'una selecció de textos de crítica literària del poeta: *Carles Riba. Llengua i literatura* (Edicions 62, col·lecció Antologia Catalana, 6, 1965). Després d'un sintètic pròleg sobre la vida i l'obra de Riba a càrrec del mateix Molas, el volum recull dos assaigs sobre llengua catalana, sis textos en què l'autor s'enfronta a problemes

literaris diversos i, finalment, tres assajos sobre tres autors importants per a Riba: Jacint Verdaguer, Joan Maragall i Joaquim Ruyra. Aquí trobarem el vessant més rigorós del poeta quan s'encara a la concepció del seu propi ofici i a l'anàlisi detallada de l'obra aliena, sempre amb la intenció d'arribar a entendre i reconstruir els processos que l'autor va dur a terme per escriure la seva obra. Un tast del Riba crític, que recordem que va recollir tots els seus textos assagístics als volums *Escolis i altres articles* (1921), *Els marges* (1927), *Per comprendre* (1937) i *...Més els poemes* (1957).

Finalment, el tercer i potser per a mi el més interessant, és el llibre de Gabriel Ferrater *La poesia de Carles Riba* (Edicions 62, col·lecció L'Escorpí, 39, 1979). En aquest cas el volum recull la transcripció de les cinc conferències que va fer Gabriel Ferrater entre el 26 de novembre

de 1965 i el 25 d'abril de 1966 per encàrrec de la Càtedra de Llengua i Literatura de la Universitat Central de Barcelona. El text, enregistrat en cinta magnetofònica i transcrit posteriorment pel doctor Joan Alegret, va ser editat finalment per Joan Ferraté a causa de la mort prematura del seu germà Gabriel. Després de confessar que *"Parlar de Riba és una cosa una mica difícil per a mi i per tot escriptor català de la meua generació, perquè la nostra relació amb Riba és massa íntima, perquè, de fet, tots nosaltres vam entrar en la literatura per Riba"*, i d'afirmar que *"des dels setze fins potser fins als vint-i-cinc anys, realment, jo em sabia tota la poesia de Riba absolutament de memòria i la llegia i rellegia com un breuari"* (p. 9), les conferències s'endinsen en l'anàlisi de les diverses etapes de la trajectòria poètica de Riba partint de la idea que la poesia de Riba és difícil però no incomprensible. La seva tasca, doncs, s'encaminarà a posar de manifest els elements que poden justificar aquesta dificultat i mirar de superar-los.

La poesia de Riba, diu Ferrater, és una poesia revolucionària però no pas en el sentit que és social, sinó que ho és perquè —en línia amb la més moderna poesia europea, i a través de la influència de Mallarmé i Valéry— s'atreveix a intentar un nivell d'abstracció i de puresa formal que cap dels seus predecessors o contemporanis havia assajat. El conjunt de conferències, doncs, acaben donant una gran quantitat de pistes perquè el lector, afegint-hi el seu esforç, pugui entrar de ple en l'estètica ribiana. Ferrater posa contínuament exemples que fan molt més entenedor el seu discurs i valora especialment la primera etapa de l'obra de Riba, amb el *Primer llibre d'estances* i la primera

part del *Segon llibre d'estances*, però sobretot el tercer període, que segons ell és el que inclouen les *Elegies de Biervielle* i *Salvatge cor*, segons ell els seus dos millors llibres. De cada etapa, Ferrater intenta fixar-ne els temes principals i fer-ne una anàlisi formal que ajudi a la seva millor comprensió. Un text de referència en el discurs sobre l'obra de Carles Riba al qual cada vegada que s'hi torna s'hi descobreix un nou comentari pertinent.